

ma nostra vitam æternam consequitur, quæ vere a pus et sanguinem concedatur in perenni sæculo. nobis a Domino nostro Jesu Christo per ejus cor- Amen.

GUTMUNDI EPISTOLA

AD ERFASTUM.

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, XIV, 240.)

MONITUM.

Cum adhuc presbyter esset Guitmundus, interrogatus fuit a fratre quodam Erfasto de substantia et unitate SS. Trinitatis, de mysterio Dominici corporis, item de similitudinibus quibus uti solent, puta sphaeræ ad comprobendam Trinitatis unitatem. His postulatis respondet ut cæcum sobriumque theologum decet. Mutila ad nos pervenit epistola, quam ex Spicilegio Dacheriano recudendam sumus mutuati.

Ad amantissimum fratrem ERFASTUM frater GUITMUNDUS, indignus presbyter, sine fine gloriari in Christo Jesu Domino nostro.

I. Perfecta fraternitatis tuæ epistola, ex ipsa inquisitionum tuarum ratione perpendi correptum Dei timore, ad sapientiam spiritualium rerum ac scientiam te, unde gratulor, non inutiliter exerceri. Quod enim de substantia atque unitate æternæ Trinitatis quæsitum, sapientiæ est. Quod autem de mysterio Dominici corporis adjecisti, ad scientiam spectat. Item illud quod ad comprobendam Trinitatis unitatem, similitudinem rei temporalis, de sphaera videlicet so'is memorasti, scientiæ nihilominus est. Commoda plane pulcherrimaque, et jucundissima philosophia, si ei perseveras. Hæc namque non terrena nec humana, sed vere cælestis est et divina: hæc laboranti suavis refectio est, post laborem perfecta beatitudo est, quam bene facis studiose quærendo, quæ et aperietur indefesse pulsando. Gaudens igitur ergo exercitio et profectui tuo, quæ aliquando si voluerit Dominus in longiorem disputationem de his conferre cogito, ne quæstiones tuas differam, quanta valeo brevitate succincte respondeo.

II. In illa itaque sphaeræ solaris collatione, de qua tibi primum responderi flagitasti, diligenter observa ad hoc illam valere, ut sicut sphaera, splendor, et calor, non tres, sed unum proferunt solem, ita in Patre, et Sapientia, et Amore utriusque non tres Deos, sed unicam sentias deitatem. Et sicut sol quem mittit splendorem sibi habet omnino coævum, ita Deus Pater sibi prorsus habet quem de se generat Filium coæternum. Illud sane volo sollicite attendas, longissime aliter utriusque atque in sole est, illam ipsam summæ divinitatis consistere unitatem. In sole quippe et fulgor et calor, qualitates sunt, sol vero ipse substantia est, atque idcirco non idipsum est sol, quod illa duo reliqua sunt. Sed et ipse qualitates substantialiter ab invicem differunt, quin et diversa facientes. Nam lucidum splendor,

calor autem calidum facit operandi virtute, locis etiam et temporibus subjectisque plerumque discretæ sunt. Sæpe enim sole oriente, solis fulgor cernitur, ubi ejus omnino nullus calor sentitur: et meridiano tempore calor ejus multa solida corpora penetrat, in quæ nihil prorsus luminis intrat. Nec eisdem quoque sensibus a nobis excipiuntur. Nam splendor visu, tactu calor admittitur, ita ut etiam, per contrarium, et pergrandi quis frigore torpens, magnum a longe lumen solis videat: et tenebras cæcus patiens, calore ejus interdum valido contabescat vel hilarescat.

III. Longe igitur et ista duo invicem differunt. Non autem Deo cum sapientia sua, et amore suo, tam parva, vel tam discrepans, ut ita dicam, est unitas: nec sapientia et amor Dei ipsius diviniæ substantiæ qualitates sunt. Neque item ista duo tantisper ab invicem differunt. Illa quippe unus sol quodammodo dicuntur, quia in sole uno coævæ illi, et inseparabilia sunt: non autem idipsum quod sunt per se singula, ad invicem unum sunt; quoniam, ut prædictum est, substantialiter ab invicem omnia differunt. At Pater, et Verbum, et Spiritus, sive Pater et Sapientia et Amor, ita in uno Deo, vel ita unus Deus sunt, ut unum ad invicem sine ulla distantia sit, quidquid per se singula essentialiter sunt. De Patre et Filio sic habes in Evangelio Dominum nostrum dicentem: *Ego sum in Patre, et Pater in me. Et: Qui videt me, videt et Patrem. Et: Ego et Pater unum sumus.* Non enim Pater habet ex alio Filium quam ex se. Neque enim ante omnem creaturam aliud quidquam erat. Omnia autem quæ facta sunt, sicut scriptum est, per ipsum Filium facta sunt; si igitur omnia facta, per ipsum facta sunt, neque ipse factus est, neque ex alia re, cum nihil aliud esset; sed de se Pater ante omnia genuit ipsum. Si autem ex substantia Patris natus est Filius, quoniam in substantia illa nulla pars est (nam primum principium incompositum est, nec componi omnino novit, qui omnia ipse composuit), item nec

in Filio pars est, nihil enim ejus nisi ex Patre, et A lumen de lumine. Sed quia per Filium infirmatum in carne et stultitiam crucis ejus nos infirmi, et stulti, fortes et sapientia facti sumus; et sic factus est nobis ipse a Deo sapientia, et virtus et justitia, ut per ipsius infirmitatem et mortem justificati et corroborati, ad cognoscendum per ipsum quandoque Patrem convalescamus; ideo enim juste quasi specialiter Dei justitiam, atque virtutem et sapientiam confitemur.

IV. Eadem tibi ratione de sancto quoque Spiritu satisfiat. Qui enim sine parte de individua est substantia Patris, una et eadem cum Patre substantia est; et qui parte carens de individua est substantia Filii, una et eadem cum Filio substantia est. Et cum a Patre simul procedat et Filio, non duæ sunt processiones, sed una processio, nec duo sunt Spiritus sancti, sed unus Spiritus sanctus. Quia cum nec loco divisa, nec tempore, una sit prorsus et eadem Patris et Filii substantia, Spiritus sanctus simul ab utroque procedens, eodem ipso quod ab uno procedit, simul idem procedit ab altero. Hoc in Evangelio Dominum docentem attendo, ubi ait: *Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre. Ego mittam a Patre dixit; ac si diceret: Una est ejus processio a me et Patre. Et paulo post: Ille me, inquit, clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt; propterea dixi quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Id est substantia quam habet Pater, et mea una est; propterea qui ex nobis est Spiritus sanctus, cum de Patre est, de me est. Est igitur Spiritus sanctus una eademque substantia cum Patre et Filio; est unus utriusque, unaque ejusdem ab utroque processio. Quapropter tria hæc ita in uno Deo, vel ita unus Deus sunt, ut unum ad invicem sine ulla distantia sit, quidquid per se singula essentialiter sunt.

V. Proinde quod sapientia vel virtus Patris dicitur Filii, quoniam sapere vel posse essenziale illi est, non qualitas creditur Patris, qua Pater qualis, sapiens videlicet dicitur et fortis, sed est perfecta sapientia sua et virtus sua, singulus, ut ita dixerim Pater; perfecta sapientia et virtus, singulus Filius; perfecta sapientia et virtus, singulus Spiritus sanctus: et simul non tres sapientiæ, aut virtutes, sed una sapientia, et una virtus: estque Filius sapientia de sapientia Patre, virtus de virtute Patre: sicut essentia de essentia, vita de vita, Deus de Deo,

VI. Item Spiritus sanctus cum Patris et Filii dicitur charitas, vel amor, aut voluntas, non idcirco amborum qualitas creditur, cujus gratia utriusque quales, amantes videlicet sint, aut volentes, aut certe spirituales, sed cum sint etiam singuli spiritus sanctus (nam et Pater est spiritus, sicut scriptum est: *Deus est spiritus*: et Filius secundum divinitatem spiritus), et Pater sanctus, et Filius sanctus, et non tres Spiritus sancti, sed unus Spiritus sanctus. Et cum singuli sint charitas, quia *Deus charitas est*, et singuli amor aut voluntas, nec tamen tres charitates, vel amores, vel voluntates, sed una charitas, unus amor, una voluntas. Illum tamen qui ex Patre procedit et Filio, quasi proprie Spiritum sanctum, vel charitatem, vel amorem, vel voluntatem Patris et Filii dicimus; ut per hoc quod velut suum habet in nomine, quod commune est iis ex quibus est id designetur aliquatenus, quia ipse ab utroque existens, communis est, consubstantialis, et nexus amborum.

VII. Ita cum et Pater essentia et principium sit, et Filius æque essentia et principium sit, Spiritus quoque sanctus nihilominus essentia et principium sit, nec tres essentiæ, aut tria principia, sed una essentia et unum principium; de Patre tamen hæc quasi proprie dicimus, ut per hoc noverimus quia ipse ita est, ut sit ex se: et sic principium est, ut non ex alio sit principio, tantum ex se, cæteræ vero personæ ex ipso. Nam Filius quidquid omnino est, non ex se, sed ex Patre; item Spiritus sanctus non ex se, sed quidquid omnino est, ex Patre Filioque est. Sed [et] ut ex Filio procedat Spiritus, a Patre hoc habet Filius. Nam si quidquid habet, ex Patre illi est; et id ex Patre nascendo, habet a Patre, ut ex ipso sit Spiritus. Spiritus quoque sanctus procedendo a Patre, ab ipso habet ut ex ipso ita sit, ut simul etiam existat ex Filio. Ita igitur sunt singula omnium, et omnia singulorum, et omnia unum; certo tamen, ut dixi, rationis mysterio, quædam quasi proprie de Patre dicuntur, ut essentielle principium; quædam de Filio, ut justitia, virtus, sapientia; quædam de Spiritu sancto, velut hoc quod Spiritus sanctus dicitur, quod amor vel charitas, vel voluntas Patris et Filii nuncupatur: quatenus per hoc, sicut dictum est, non ex alio, sed ex se esse Patrem; per Filium vero nos justificatos, fortes doctosque esse ac futuros esse; e Patre

(11) Ex Patris porro. Ediderat Acherius: nulla pars est: nam primus pr. inc. est: nec

ipse composuit. Item nec et in Patre est ex Patris. Porro unitate, etc.

autem et Filio Spiritura sanctum communiter procedere intelligamus.

VIII. Sicut igitur in essentia majestatis idem sunt, cum nec loci aut temporis interstitio sejungantur, nec tres numero potentiae, sed una potentia; ut unus operator sint (12), ita et in operationis effectum differunt, quia Dominus noster dixit: *Quaecunque enim Pater facit, hæc et Filius similiter facit*, et non alia quia non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Idem consequenter de Spiritu utriusque sentiendum est. Nam etsi hominem solus Filius induit, ipsum tamen hominem atque incarnationis mysterium tota Trinitas fecit, tota eum Trinitas ad mortem dedit, tota eum Trinitas resuscitavit, tota exaltavit. Ita quoque et vocem illam, per quam et solus Pater ad Filium loquens innotuit: *Tu es*, inquit, *Filius meus dilectus*; et columbam illam, vel linguas igneas, in quibus vel super Dominum baptizatum, vel super dies Pentecostes Spiritus sanctus apparuit, tota utriusque Trinitas fecit. Quemadmodum et illa vox dissyllaba, quæ et Pater dicitur; et vox trissyllaba, quæ dicitur Filius: et duo nomina quæ Spiritus sanctus appellantur, et similiter aliæ voces quamplures, licet proprietatem singularum seorsum denotent et auditui præferant personarum, non tamen aliter quam illa dissyllaba vox quæ dicitur Deus, tota pariter significans Trinitatem, totius certe sunt opera Trinitatis. Quapropter etsi ex creaturis aliquæ ad declarationem singulorum proprie mysteriæ pertineat personarum, palam tamen est quoniam Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sicut nec in substantia, ita nec in aliquo prorsus cuiusque rei operatione dissentiant. Palam etiam et hoc est quia et Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum non variis corporis sensibus, sed una eademque puræ mentis intelligentia et simul contemplamur, sicut a Veritate ipsa didicimus, quæ ait: *Qui me videt, videt et Patrem*.

IX. Ut igitur ex his dicendi finem breviter faciamus, quoniam cæ quæ in sole qualitates sunt, et ab ipso et ab invicem substantialiter differunt, operandi quoque virtute et secundum locum, et secundum tempus, diversaque subjecta dissentiant, variisque sensibus haustæ, longe distare comprobantur. Cumque Patris et Sapientiae et Amoris una sit prorsus eademque substantia; cumque in eis nulla non dico diversa, sed ne ulla etiam qualitas, nihilque omnino aliud nisi una pura essentia debeat cogitari, cum eadem sint eorum semper, et ubique, et in omnibus opera, unaque simul et eadem mentis intelligentia et inseparabiliter videantur, manifestissimæ rationis indicio satis liquet longissime aliter veriusque non solum quam in sole est, sed quam in ulla etiam creatura esse possit, illam summæ atque individuae Trinitatis consistere unitatem.

X. Sane cum dixissem supra quidquid essentiali-

ter singuli sunt, communiter dici de omnibus, idcirco essentialiter dixi, quia quod Pater aut Genitor dicitur, item quod Filius aut Verbum, vel imago nominatur; vel quod Spiritus sanctus procedens appellatur, non secundum se intelligendæ essentiae, sed distinctionis vel relationis personarum vocabula sunt. Caventes etenim confundere personas, Patrem quod non ex alio sit demonstrantes, vocamus ingenitum; et quod non sine Filio sit, vocamus et Patrem. Item Patris illa et ineffabilis visio, in qua seipsum Pater intuetur et omnia, splendor ille, illa lux, quia non ex se, sed ex solo Patre est, dicitur Filius. Et quoniam nos, ut per speculum et imaginem suam (homo enim noster interior licet obscuret, tamen Dei imago est, Deum cernere qualicunque ænigmate valeamus: quoniam, inquam, nos quamcunque rem mente videndo sive quod extra nos est, sive ipsam mentem, nobiscum quodammodo de re quam cernimus loquimur, similitudinemque ejus imaginem animo conformamus; ita ut cum semetipsam mens nostra intendo, de se apud se sententiam veritatis quadam discussione parturiens, veræ tandem intelligentiæ lucem depromserit, jure idipsum veri intellectus acumen et partum mentis, quia ex se hoc ipsa peperit, et verbum quo de se ipsa disseruit, et imaginem vel similitudinem, quod ipsa de sui contemplatione informavit, liceat appellari. Simili modo, ut per ejus, ut dixi, imaginem, quod sumus nos, Deum qualicunque ænigmate videamus, et de temporalibus si audemus, imo quia ita nobis temporalibus expedit, quomodocunque conjiciamus æterna. Simili, inquam, modo ineffabilem illius paternæ visionis lucem semper de Patre, semper apud Patrem, et in Patre manentem, semper Patrem videntem, omnium conditricem, Patris revelatricem et idem esse cum Patre, quoniam de Patre est, non de nihilo, et unigenitum, et verbum, et imaginem, similitudinemque Patris corde credimus, et prout sufficimus sentinus ad justitiam, ore autem confitemur ad salutem. Spiritum vero sanctum nec ingenitum dicimus, quia non est de nullo; nec genitum, quia non est de Patre solo, sed a Patre et Filio procedentem, non tamen ab utroque nascentem, quoniam pariter eodemque modo Spiritus est amborum, cum nullus unquam duorum pariter eodemque modo possit esse filius patrum. Sed nec verbum utriusque, nec imago, nec similitudo dicitur; quia quamvis amantes aliquid sæpe illud animo versandi, nobiscum dicamus et imaginemus, dicentesque et imaginantes amemus, dicere tamen et imaginare in nobis quidem visionis est proprie, non amoris. Amandum etenim quodlibet per mentis intuitum quid aut quale sit, vel quomodo se habeat, dicitur, ut, definito hoc, jam certius ametur.

XI. Sed quæ nostri comparatio ad æternitatem? Hoc autem propterea dico ut non carnali sensu ver-

(12) *Operator sint. Forte, ut unus operatur sunt, ita et in operationis effectu non differunt.*

borum proprietates, ut in nobis, ita omnino in A Divinate requiras. Quippe si de verborum sensibus agas in Patris et Filii vocibus, et in cæteris relativis, cum de hominibus dicuntur, quædam ipsorum hominum, quibus ad se referuntur, accidentia: item in generandi et procedendi verbo, actum passionemve cum declaratione temporis accipere solemus. Æternam porro generationem Filii Dei, Spiritus sancti processionem, sic credimus, ut neque ibi tempus, neque actum generantis, aut passionem geniti, vel procedentis Spiritus, neque ultimum denique accidens divinæ inesse substantiæ sentiamus. Non igitur supra distinctionum vel relationum verba proprie Divinitati conveniunt, nec omnino in Deo eodem sensu quo et in nobis accipienda sunt. Absit enim ut in æterna Trinitate, uno solo Deo, propter verborum nostrorum angustias, ante omnem creaturam aliquod accidens, aut ullam omnino rem, propter (13) simplicem Divinitatem fuisse dicamus. Nulla quippe creatura quamlibet perfecta, et ad imaginem Dei facta, plenissimam, ut est, exprimere vel æquiparare similitudinem prævalet Creatoris, nedum ea quæ pene nihil sunt mortalium verba illam, quæ supra omnem creaturæ omnis cogitatum ineffabili præeminet veritate, naturam Divinitatis explicare sufficerent.

XII. Non igitur hæc de Deo idcirco dicimus, ut id plane quod ibi est explicemus, sed qualibuscunque tamen prout possumus verbis agimus, ne id quod ex verbo Salvatoris certissime credimus, et quod vix quantumlibet attenuato spiritu, Christo adjutore, C per ænigmata prægustare valemus, omnimodo comprimere silentio videamur. Cumque ineffabilia utcumque fari cupimus, aliquatenus per hæc verba non equidem accidentia ulla purissimæ Divinitatis, sed prout eloquii humani velut angustia, hoc quod non est Pater ex alio per hoc quod ingenitus dicitur, nec sine eo qui ex ipso est, per hoc quod Pater vocatur; et quod non sit Filius ex se, nec sit nisi a Patre per nomen Filii: eodemque modo quod Spiritus sanctus non ex se, sed ex Patre et Filio sit, per procedendi verbum, ut prædictum est, denotamus.

XIII. Procul igitur sit a filiis sanctæ et universalis Ecclesiæ ut pro distinctione personarum quælibet sibi carnalis anima alicujus rei hic ulla penitus interstitia fingat. Nam si hoc in æterna Trinitate, quod absit! admitteretur, cum ante rerum omnium constitutionem sempiterna sit in Deo hæc Trinitas personarum, falso, quod iterum absit, cunctarum rerum præter se solum unum Deum conditrix, et principium Trinitas crederetur; nec jam Triunitas jure sed quaternitas aut quinitas melius, imo vero amplius juxta numerum rerum interjacentium vel

accidentium, quod itidem absit! necessario diceretur. Quod quoniam a Christiana religione prorsus abhorrens, catholicæque est veritati summe contrarium, non ergo in omnipotenti æternaque et simplici Trinitate, salva, ut dictum est, ineffabili distinctione personarum, illius accidentis infectio, non rei omnino alicujus admistio vel interpositio, non nisi una sola, unica, sincera, et purissima Divinitas requiratur.

XIV. Quisquis sane hæc fidei processibus actus prout desuper datur, Deo jam nunc pro meritis si lei retribuente, interiori etiam quodam prædulcissimoque igneoque et inexplicabili mentis attigerit gustu, jam aliquatenus ut homo Deum suum sentiens, magno cum tremore gaudeat, et cum magno gaudio contremiscat. Ita tamen epuletur, ut non jam in eo remanendum quod invenit; sed ut sibi largius aperiat, pie semper quærendo, desiderando et orando validius pulset. Scriptum est enim: *Cum consummaverit homo, tunc incipit*. Et iterum: *Quærite faciem ejus semper*. Qui autem ad hoc invalidus est, ita tamen esse non dubitet, ad quod cernendum postmodum, patienter interim sinu fidei nutriatur.

XV. Porro si quis æternitatis malit violentus easse discussor, nec facile Deum aut sine numero trinum, aut in personis sine interpositione, vel admistione alicujus rei distinctum, aut sine extensione credat æternum, vel sine loco et situ totum ubique præsentem, vel omnino sine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine motu omnia facientem, sine passione omnia sustentem, sine complexu omnia continentem, audiat iste quod scriptum est: *Ne quæsieris quæ ultra te sunt*; et ea quæ facta sunt potius admiretur, respondeatque sibi qua potentia hæc omnia de nihilo prodierunt. Non enim sua, quæ nulla erat. Si ergo Dei quomodo ea quæ nihil omnino erant, Dei præcipientis ut fierent imperium persenserunt? Aut certe cum non esse et esse simul non potuerunt, quo medio de altero ad alterum transierunt? Aut si forsitan de mundi principio agere renuit, quia necdum erat, de singulis quæ quotidie in promptu sunt, quærat ortus, crementa, variationes, defectusque eorum, quomodo aut cur hoc vel illo potius modo eveniant, alta mente consideret. Quod si forte in minimis subtiliter pervestigando succumbit, cognovitque experimento veram esse sapientissimi Salomonis sententiam, dicentis: *Cunctæ res difficiles quæ in terris sunt, et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore; quæ in cælis sunt quis scit, nisi tu dederis sapientiam, et miseris sancium Spiritum tuum de altissimis? desinat gigantea protervia cælum petere, et credendo humiliter quod*

(13) *Prop'et. Lego præter.*